

Augustinuksen kaksi valtakuntaa

Maijastina Kahlos

Augustinus ja muut kristityt kirjoittajat jakoivat kirjoituksissaan maailman kahtia, ovat erilaisiin vastakkaispareihin: kristittyihin ja pakanoihin, valoon ja pimeyteen, hyvään ja pahaan. Jumalan valtakunta, *civitas Dei* ja maallinen valtakunta, *civitas terrena* ovat hyvä esimerkki tällaisesta vastakkaisparista, binaarioppositiosta. Vastakkainparin toinen puoli ei voi olla olemassa ilman toista puolta, sillä toista puolta ei voi määrittellä ilman toista eikä toinen voi olla edes olemassa ilman toista.

Otsikon kaksi valtakuntaa, latinaksi *duae civitates* viittaavat kirkkoisä Augustinuksen teokseen *De civitate Dei* (*Jumalan valtakunnasta*), jonka pääteema on käsitys kahtiajakautuneesta maailmasta. Augustinus näkee ihmiskunnan jakautuneena kahteen osaan. Hän kirjoittaa:

"Jaan ihmiskunnan kahteen ryhmään: toisen muodostavat ne ihmiset, jotka elävät ihmisen normien mukaan, toisen ne, jotka elävät jumalan tahdon mukaan. Kutsun näitä ryhmiä allegorisesti myös kahdeksi yhteiseksi, civitates duas, ne ovat nimittäin kaksi ihmisten yhteisöä (duas societates hominum), joista toinen on ennalta määrätty vallitsemaan ikuisesti jumalan kanssa, toinen taas on ennalta määrätty kärsimään ikuista rangaistusta paholaisen kanssa."

Kristityt ja "pakanallinen" kulttuuritraditio

Augustinus oli kreikkalais-roomalaisen antiikin maailman "tuote" siinä missä muitkin aikansa intellektuellit. Antiikin klassinen kirjallisuus ja filosofia olivat myös hänen henkistä perintöään. Kääntymyksensä jälkeen Augustinus - kuten monet muut kristityt ajattelijat - joutui miettimään uusiksi suhteensa klassiseen kulttuuriperintöönsä, erilaisia jumalia vilisevään kirjallisuuteen, kreikkalaiseen filosofiaan ja Rooman historiaan. Tämä oli prosessi, jonka kristityt intellektuellit kävivät läpi myöhäisantiikissa: määrittellessään kristinuskoaan ja itseään kristittyinä he joutuivat määrittelemään suhteensa omaan menneisyyteensä ja kulttuuriperintöönsä.

Useat Rooman valtakunnan länsiosan kristityt vaikuttajat hyökkäsivät kirjoituksissaan polyteistisiä uskontoja ja niiden jumalia vastaan 300-luvun lopulta 400-luvulle eli aikana, jolloin kristinusko oli vakiinnuttamassa asemaansa roomalaisen maailman valtauskontona. Tunnetuin ja mittavin hyökkäys on tietenkin Augustinuksen teos *De civitate Dei*. Muita kristillisiä hyökkäyksiä 300- ja 400-lukujen vaihteessa olivat mm. anonyymit runomuotoiset pamfletit *Carmen contra paganos*, *Poema ultimum* (kirjoittaja ns. Pseudopaulinus) ja *Carmen ad quendam senatorem* (kirjoittaja ns. Pseudocyprinus) sekä teos *Quaestiones Veteris et Novi Testamenti* (kirjoittaja ns. Ambrosiaster). Myös Paulinus Nolalainen ja Prudentius hyökkäsivät "pakanoina" vastaan runoelmissaan (Paulinuksen *carmen* 19 ja Prudentiuksen *Contra Symmachum*) ja Orosius käsitteli pakanaongelmaa historiategoksessaan *Historia adversus paganos*.

Mutta kristittyjen kirjoitukset eivät olleet aina pelkästään DEBATTIA, kiistelyä polyteististen uskontojen harjoittajien kanssa, vaan ne olivat myös DIALOGIA, keskustelua pakanallisen menneisyyden kanssa. Augustinuksen *De civitate Dei* on juuri tällaista debattia ja dialogia, toisaalta hyökkäys "pakanoiden" jumalia vastaan, toisaalta keskustelua kreikkalais-roomalaisen kulttuuriperinnön kanssa, josta hän halusi ottaa mukaansa sen mikä oli käyttökelpoista uudessa tilanteessa. Augustinus teki kristinuskosta ja vanhasta kulttuuriperinnöstä synteesiä.

300- ja 400-luvun vaihteen uskontotilanne

Mitä näiden kristittyjen hyökkäysten takana oli? Olivatko hyökkäykset polyteistisiä kultteja vastaan tässä vaiheessa enää vain kirjallinen topos, kuten myöhäisantiikin tutkimuksessa on pitkään esitetty? Jos kristinusko oli jo syrjäyttänyt "pakanuuden" eli polyteistiset kultit, niin miksi "pakanat" ja "pakanalliset" kultit juhlitaan ja seremonioineen yhä vaivasivat kristittyjen kirjoittajien ja vaikuttajien mieliä?

Eräät tutkijat (esim. Lellia Cracco Ruggini, Rita Lizzi, M.R. Salzman) ovat esittäneet, että polyteististen uskontojen asema 300- ja 400 -lukujen vaihteessa ei ollut niin huono kuin monet tutkijat (esim. R. A. Markus, L. Vidman) ovat kristillistä polemiikkia tulkiten päättelleet. Kristityillä kirjoittajilla on ollut tarve esittää, että kristinusko oli voittanut ja polyteististen uskontojen aika oli auttamattomasti ohi. Kristittyjen kirjoittajien hyökkäykset "pakanallisista" kultteja ja jumalia vastaan saattoivatkin heijastaa todellista tilannetta, uskontojen kilpailua sieluista. Tämän näkemyksen mukaan polyteistiset uskonnot olivat vielä varteenotettavia haastajia ja kilpailijoita. Varsinkin "pakanalliset" juhlat olivat vielä hyvin suosittuja, ja niillä oli tärkeä rooli kaupunkien ja yhteisöjen julkisessa elämässä. Näyttää siltä, että polyteististen uskontojen elinvoimaisuutta 300-400-luvuilla on aliarvioitu tutkimuksessa. Tähän on vaikuttanut se, että kristilliset lähteet eli juuri polemiikki "pakanaita" vastaan välittää kuvan väistyvästä pakanuudesta ja kristinuskon voittokulusta, mikä oli kiistakirjoitusten tarkoitus.

Mielestäni ongelma on kuitenkin monivaihteisempi ja monitasoisempi kuin edellä mainittu asetettu kirjallinen topos vastaan ns. historiallinen todellisuus. Kristityt kirjoittajat kokivat "pakanallisen" kulttuuriperinnön ongelmalliseksi ja heidän oli selvitettävä välit menneisyyden perinnön kanssa, paitsi polyteististen uskontojen niin myös kirjallisuuden, filosofian, historian, yleensäkin koko sen kulttuurin kanssa, jossa he olivat kasvaneet. Muiden kristittyjen sielujen tilasta huolehtivat kirjoittajat, kuten Augustinus, katsoivat parhaaksi paimentaa ja ohjata myös muita kristittyjä tässä välienselvittelyssä menneisyyden kanssa.

Oli määriteltävä mikä oli kristillistä ja mikä taas ei. Oli selvitettävä, mitä kreikkalaisesta filosofiasta saattoi ottaa kristillisen teologian käyttöön, mitä kaunokirjallisia tekstejä kristityn oli sopivaa lukea ja mikä oli hänen sielulle vaaratonta vanhassa kulttuuriperinnössä. Käytännön tasolla oli päätettävä, mihin juhliin ja seremonioihin kristitty saattoi osallistua ja miten suhtautua pakanoihin, siis muiden uskontojen harjoittajiin, ihmisiinä. Kun kristinusko oli kristityille ainoa oikea uskonto, niin miten kristittyjen tuli suhtautua muihin uskontoihin? Kun kristinuskon jumala oli kristityille ainoa jumala, mitä muiden uskontojen jumalat sitten olivat? Etäisyyttä "pakanalliseen" kulttuuriin oli tietenkin otettu ennenkin aina tilanteiden muutuessa, mutta erityisesti 300- ja 400 -luvulla piti asioita määritellä uudelleen, kun kristinuskosta oli tullut valtauskonto Rooman valtakunnassa. Augustinus esittää omat ratkaisunsa teoksessaan *De civitate Dei*.

"Ei tule sadetta! Siihenkin ovat syynä kristityt"

Augustinuksen elämänvaiheet tunnetaan varsin hyvin hänen omaelämäkerrallisista *Tunnustuksistaan* (*Confessiones*, noin vuodelta 397) ja hänen muun mittavan tuotantonsa kautta. Hän oli kotoisin Pohjois-Afrikasta pienestä Thagasten kaupungista lähellä Karthagoa ja sai ajan klassisen koulutuksen. Hän toimi puhetaidon opettajana ensin kotiseudullaan, sitten Roomassa ja lopulta keisarillisessa pääkaupungissa Milanossa. Siellä hän sai kristillisen kasteen, ja pian tämän jälkeen hän palasi Pohjois-Afrikkaan. Vuonna 391 hänet vihittiin papiksi ja vuonna 396 hänestä tuli pohjoisafrikkalaisen kaupungin Hippon piispa. Piispana hän osallistui aikansa tärkeisiin keskusteluihin kirjoittamalla teologisia traktaatteja, kiistakirjoituksia, kirjeitä, saarnoja ja kommentaareja Raamatun kirjoihin. Augustinus kuoli vuonna 430, juuri kun vandaalit olivat valloittamassa Pohjois-Afrikkaa.

Augustinus kirjoitti *De civitate Dei* vuosina 413-427 eli pian vuoden 410 Rooman hävityksen jälkeen. Teos on osa suurempaa keskustelua, sillä se on vastaus "pakanoiden" syytöksiin, joiden mukaan kristinuskon vakiintuminen Rooman valtakunnan uskonnoiksi oli syynä vastoinkäymisiin 300- ja 400 -lukujen vaihteessa ja syynä ennen kaikkea Rooman hävitykseen vuonna 410. Vanhat valtion jumalat olivat hylänneet Rooman valtakunnan, koska heille ei enää uhrattu kuten ennen. Augustinuksen mukaan pakanat väittivät kaikkien vastoinkäymisten olevan tämän vuoksi kristittyjen syytä. Hän viittaa pakanoiden käyttämään suosittuun sanontaan: "Ei tule sadetta! Siihenkin ovat syynä kristityt". Hän ilmoittaa, että nämä syytökset ovat saaneet hänet ryhtymään tähän valtavaan ja vaikeaan urakkaan - *magnum opus et arduum* - ja puolustamaan kristittyjä näitä syytöksiä vastaan. Teoksen alkupuoliskossa hän käy läpi Rooman historiaa ja todistelee tapaus tapaukselta, miten roomalaiset kärsivät erilaisia tappioita ja luonnonkatastrofeja jo silloin, kun he palvelivat monia jumaliaan ja kauan ennen kuin kristinuskon jumala oli

syrjäyttänyt heidän monet jumalansa.

Kristittyjen älykköjen väittely pakanoiden kanssa liittyvät *De civitate Dei* syntyhistoriaan. Miten kristitty selviytyi kiistoissa pakanaintellektuellien kanssa, kun kristityn piti selvittää kiistakumppaneilleen kaikenlaisia hankalia kysymyksiä kuten Kristuksen lihaksi tuleminen? Kaksi vuotta Rooman hävityksen jälkeen Volusianus-niminen pakanasenaattori oli esittänyt epäilyksensä inkarnaatio-opista, ja Augustinus selitti Volusianukselle ongelmaa kirjeessään (joka ei ole säilynyt). Augustinuksen tuttava, kristitty virkamies Marcellinus kirjoitti Augustinukselle edelleen Volusianuksen takia esittäen toiveen, että muutkin saisivat lukea Augustinuksen selityksiä, sillä monet Volusianuksen ja muiden pakanaintellektuellien nostamat kysymykset vaivasivat muitakin kristittyjä. Pakanoiden ja kristittyjen keskusteluissa pohdittiin, olivatko pakanalliset ihmeet suurempia kuin kristilliset ihmeet tai miksi Vanhan Testamentin jumala oli tyytyväinen uhreihin, mutta Uuden Testamentin jumalaa ne eivät enää tyydyttäneet. Eikö jumalan pitänyt olla muuttumaton? Ja ennen kaikkea miksi Rooman valtakunta näytti tuhoutuvan juuri sen jälkeen kun keisarit olivat hylänneet vanhan uskonnon? Augustinuksen keskustelu Volusianuksen ja Marcellinuksen kanssa ennakoii *De civitate Dei*ä, jossa hän jatkoi väittelyään ja todisteluun ja joka on omistettu juuri Marcellinukselle.

Yksi tämän debatin ja dialogin motiivi oli selvästikin Augustinuksen halu voittaa Volusianuksen tapaiset pakanaintellektuellit kristinuskon puolelle ja tehdä kristinuskosta näille älyllisesti houkuttelevampi. Tässä Augustinus varmasti ymmärsi pakanaälykköjä hyvin, sillä hänen oma tiensä kristityksi ei ollut ollut mitenkään suoraviivainen. Vaikka hän oli saanut kristityltä äidiltään kristillisiä vaikutteita, hän oli vierastanut kristinuskoa pitkään, koska hän, kuten monet muutkin ajan intellektuellit, oli pitänyt sitä epä-älyllisenä ja kulttuurikielteenä uskontona.

Ihmiskunnan kahtiajako

Koko *De civitate Dei* läpi kulkee ajatus ihmiskunnan jaosta kahteen yhteisöön, kahteen valtakuntaan, jumalan valtakuntaan (*civitas Dei*) ja maalliseen valtakuntaan (*civitas terrena*). Käsite *civitas Dei* ei ole Augustinuksen oma kehitelmä, vaan sillä on - niin kuin niin monella muullakin asialla - pitkä traditio antiikissa. Augustinuksen *civitas Dei* on usein haluttu tulkita kristillistetyksi versioksi Platonin Valtiosta. Kristityt tulkitsivat Vanhassa Testamentissa esiintyvän Jerusalemin, jota psalmeissa kutsutaan jumalan kaupungiksi, usein taivaalliseksi kaupungiksi. Jumalan kaupunki asetettiin tämän maailman vastakohtaksi monissa antiikin kirjoituksissa, niin stoalaisissa kuin varhaiskristillisissä teksteissä. Donatolaisen kristityn Tyconiuksen tiedetään kirjoittaneen (nyt kadonneen) kommentaarin Ilmestyskirjaan ja siinä esittäneen vastakohtina käsitteet *civitas diaboli* ja *civitas dei*. Augustinus todennäköisesti tunsikin tekstin, sillä polemiikissaan donatolaisuutta vastaan hän mainitsee Tyconiuksen. Kahden yhteisön, taivaallisen ja maallisen valtakunnan vastakkainasettelu oli siis jo näkyvästi esillä Augustinuksen aikana.

Maailman ja ihmisten jakaminen kahteen leiriin esiintyy myös muualla Augustinuksen tuotannossa. Jo vuonna 388 hän jakaa ihmiset kahteen ryhmään, niihin, jotka rakastavat ikuisia asioita ja niihin, jotka rakastavat tämän maailman asioita ja vuonna 390 hän kirjoittaa, että koko ihmiskunta näytti jakaantuneen kahteen ryhmään, joista toinen oli pahojen, maallisten ihmisten joukko ja joista toiseen kuuluivat yhden jumalan palvelukseen omistautuneet ihmiset. Vähän ennen *De civitate Dei* kirjoittamista Augustinus toteaa, että oli olemassa kaksi yhteisöä, pahojen valtakunta ja oikeamielisten valtakunta, jotka vallitsivat erottamattomina kautta koko ihmiskunnan historian ja erotettiin vasta viimeisellä tuomiolla.

*De civitate Dei*ssä Augustinuksen kahtiajakautunut maailma on ilmaistu kaikkein selkeimmin. Jumalan valtakunnan muodostivat jumalan omat ihmiset, jotka elivät ja olivat aina eläneet ihmissuvun luomisesta lähtien *civitas terrenan*, maallisen valtakunnan sisällä eli maallisten pahojen ihmisten seassa. Nämä kaksi ryhmää erotettiin lopullisesti toisistaan vasta lopun aikojen selvittelyissä, viimeisellä tuomiolla. Kahtiajako saa kosmiset mittasuhteet, sillä eivät pelkästään ihmiset, vaan myös enkelit ovat jakaantuneet kahteen ryhmään, hyviin ja pahoihin, valon ja pimeyden enkeleihin.

On esitetty, että Augustinuksen käsite *civitas terrena*, maallinen

valtakunta muuttuu teoksen edetessä. Teoksen ensimmäisessä osassa (kirjat 1-10), jossa Augustinus lähinnä arvostelee pakanallisia jumalia ja Rooman sotaista historiaa, *civitas terrena* on pakanallinen Rooman valtakunta. Teoksen toisessa osassa (kirjat 11-22) käsite laajenee. *Civitas terrena* viittaa, paitsi konkreettisesti Rooman valtakuntaan, myös abstraktisti ihmisryhmään, *genus hominum*, joka elää ihmisten normien mukaan.

Suhde rooman historiaan

De civitate Dei ensimmäisessä osassa Augustinus käy läpi Rooman historian tapahtumia tulkiten niitä uudelleen kristillisestä näkökulmasta. Näin hän vastaa syytöksiin, joiden mukaan kristityt olivat aiheuttaneet Rooman valtakunnan vastoinkäymiset hylkäämällä vanhat jumalat. Augustinus kuvaa kuningasajan ja tasavallan ajan sotia hyvin tarkasti osoittaakseen, että roomalaiset olivat saaneet kokea katastrofeja ja kärsimyksiä jo silloin, kun he ahkerasti palvoivat monia jumaliaan ja ennen kuin kristinuskosta vielä tiedettiin mitään Roomassa. Jumalista ei siis ollut ollut mitään apua roomalaisille.

Augustinus tuomitsee ankarasti Rooman sotaisan historian kaikkine valloitusotineen, sisällissotineen ja sotasankareineen. Hän syyttää roomalaisia vallanhimosta, *libido dominandi*, joka on tehnyt heistä itsestään orja - oman vallanhimonsa orja, vaikka roomalaiset kuvittelevatkin tehneensä muista kansoista omia orjiaan. Roomalaiset ovat ihailtavan urhoollisia, mutta vain koska he tavoittelevat niin kovin kiihkeästi kunniaa. Augustinus tuomitsee Rooman historian sankarit muutamaa poikkeusta lukuunottamatta. Scipio Africanus, Gaius Iulius Caesar ja Cato nuorempi ovat jotenkin hyväksyttäviä korkean moraalinsa ja hyveidensä ansiosta.

Useissa muissakin kysymyksissä Augustinus irtautuu roomalaisesta traditiosta ja sen arvoista. Hän ei esimerkiksi hyväksy itsemurhaa, koska itsemurha on ihmisen surmaamista ja siten rikos jumalaa vastaan. Hän tuomitsee Rooman historian kuuluisat itsemurhat, Lucretian ja Cato nuoremman itsemurhat, joita antiikissa ihailtiin osoituksina sielun suuruudesta. Hän kirjoittaa, että itsemurhan tehneitä ei todellakaan voinut yleistää sielun terveyden ja suuruuden vuoksi. Eiväthän he pystyneet kestämaan kärsimyksiä, vaan pikemminkin pakenivat heikkouttaan itsemurhaan. Enemmän hän arvostaa Marcus Atilius Regulusta, joka ei surmannut itseään, vaan kesti vankeuden ja jopa kidutuksen ensimmäisen puunilaissodan aikana (vuonna 256 e.a.a.) ja siten oli jalompi ja rohkeampi kuin Cato nuorempi.

Käydessään läpi Rooman sotaisaa historiaa Augustinus osoittautuu sodan vastustajaksi. Hän ihmettelee, miksi Rooman oli levitettävä valtaansa sodilla. Kuvatessaan roomalaisten muinaista sotaa Alba Longaa vastaan hän tuomitsee kaunopuheisesti sodan yleensä. Kunnia ja voitto olivat hienoja, mutta tyhjiä sanoja:

"Miksi minulle esitetään tekosyinä hienoja sanoja kuten 'kunnia' ja 'voitto'? Kun järjettömistä käsityksistä poistetaan niiden kuoret, niin jäljelle jäävät nähtäväksi, punnittavaksi ja tuomittavaksi rikokset alastomuudessaan."

Augustinuksen suhtautuminen Roomaan on kaksitahoinen. Kristillisen teologian kannalta Rooma oli paha, koska se oli niin kauan palvonut monia vääriä jumalia ja niin monta kertaa hylännyt ainoan oikean jumalan. Vaikka Rooma onkin Augustinukselle *civitas terrenan* symboli ja vaikka hän tuomitsee sen sotaisan ja pakanallisen menneisyyden, Roomalla oli maailmanhistoriallinen tehtävä. Augustinuksen historianteologiassa roomalaisen kulttuurin tehtävänä oli yhdistää Raamatun ilmoitus ja kreikkalaisen filosofian viisaus siihen, mikä oli hyvää sen omassa roomalaisessa traditiosta. Juutalaisten, kreikkalaisten ja roomalaisten pyrkimykset täydellistyivät kristillisessä Roomassa. Tässä synteesissä kristityt saivat käyttää hyödykseen roomalaisesta perinteestä ja kreikkalaisesta filosofiasta sitä, mikä oli hyvää ja hyödyllistä. Polyteistiset uskonnot olivat ainoa asia, jota ei pitänyt ottaa vastaan.

Augustinus ja roomalaisten jumalat

Suurin osa *De civitate dei* hvökkävksistä on suunnattu

polyteistisiä uskontoja ja jumalia vastaan. Augustinus seurasi pakanallisten uskontojen kritiikissään niin antiikin intellektuellien luomaa uskontokritiikin linjaa kuin kristittyjen kirjoittajien apologetista traditiota. Hän käytti lähteinään mm. Senecan teosta *De superstitione*, jossa Seneca kritisoi jumalien paljoutta ja jonka tunnemme lähinnä vain Augustinuksen kautta. Augustinus ammensi tietonsa polyteistisistä uskonnoista erityisesti Varrolta, jota hän ylistää roomalaisista oppineimmaksi ja kaikista tärkeimmäksi auktoriteetiksi.

Augustinuksen mukaan pakanalliset jumalat eivät olleet oikeita jumalia, vaan demoneita, jotka eksyttivät ihmisiä jumalien nimisinä. Hän esittelee erilaisia käsityksiä demoneista ja lopuksi tuomitsee demonien palvonnan, mutta hän ei silti kiistä jumalien/demonien olemassaoloa. Nämä olivat vahingollisia, väärämielisiä ja ovelia henkiä, täynnä ylpeyttä ja kateutta ja elivät ilmassa, koska ne oli karkoitettu taivaan ylimmistä kerroksista. Augustinus ei irtaannu oman aikansa maailmankuvasta, jossa maailmaa asuttivat ihmisten ja eläinten lisäksi myös erilaiset henget, enkelit ja demonit. Pakanoiden jumalat kuuluivat näihin demoneihin, sillä jotkut demoneista olivat onnistuneet pettämään ihmisiä valheellisilla ihmeillä ja ennusmerkeillä ja siten saaneet ihmiset palvomaan demoneita jumalina.

Huomattava osa Augustinuksen todistelusta pakanoiden jumalia vastaan liittyy näiden moraalittomuuteen. Hän ihmettelee, miten pakanat voivat palvoa jumalia, jotka kirjallisuudessa esiintyvät varkaina ja avionrikkojina - kuten itse jumalien isä Juppiter! Moraalittomat jumalat eivät kestäneet vertailua parhaimpien ihmisyksilöiden kanssa, esimerkiksi Platonin kanssa. Augustinus selittääkin psykologisesti, että vetäessään jumalansa lokaan pakanat saivat näin jumalallisen oikeutuksen omille inhimillisille himoilleen.

Augustinus arvostelee roomalaista uskontoa myös siitä, että roomalaisesta uskonnosta puuttuivat eettiset ohjeet. (Modernit tutkijat ovat toisinaan arvostelleet roomalaista uskontoa aivan samasta syystä. Kristillisen esiyymmärryksensä ehdollistamina tutkijat tuntevat usein oletettavan, että kaikkien uskontojen tehtävänä on kristinuskon tavoin tarjota jonkinlainen moraalikoodi). Pakanoiden jumalat eivät ottaneet kantaa moraalisiin kysymyksiin. Lisäksi heidän palvontamenoensa olivat täynnä kaikenlaisia siveettömyyksiä; esimerkiksi Magna Materin kultin yhteydessä esitettiin häpeällisiä näytöksiä ja huvituksia, jotka olivat täysin sopimattomia niihin osallistuville roomalaisille äideille.

Augustinus pilkkaa myös pakanallisten jumalien paljoutta. Roomalaiset toivat aina uusia ja uusia jumalia Roomaan, jotta näistä olisi apua vastoinkäymisissä. Augustinus toteaa ironisesti, että näistä ei ollut mitään apua, vaikka

"kaikkien näiden monien jumalien - joita kukaan ei voi laskea, kotimaisia ja ulkomaisia jumalia, taivaan ja maan jumalia, manalan ja meren jumalia, lähteiden ja jokien jumalia ja, kuten Varro nimittää, varmoja ja epävarmoja jumalia, ja kaikissa näissä luokissa jumalat, kuten eläimetkin, on vielä eroteltuna mies- ja naispuolisiin - kaikkien näiden jumalien suojeluksessa Rooman ei olisi pitänyt kärsiä suunnattomia hirveitä tappioitaan ..."

Kun Rooma oli kasvanut mahdollisuuksiensa suuremmaksi, se oli koko ajan kerännyt aivan liian paljon jumalia suojelijoihinsa, ikäänkuin suurempi laiva, joka tarvitsi suurempaa miehistöä. Mutta vaikutus oli ollut pikemminkin päinvastainen: mitä suurempi määrä roomalaisilla oli jumalia ja näille tarkoitettujen uhrien savua, sitä enemmän he vain loukkasivat korkeinta oikeaa jumalaa. Nuo jumalat eivät olleet auttaneet roomalaisia heidän vastoinkäymisissään, Augustinus todistelee ja jatkaa kaunopuheisesti:

"Missä siis olivat nuo jumalat ... kun kauheat onnettomuudet ahdistivat roomalaisia ...? Missä he olivat, kun konsuli Valerius sai sumansa puolustaessaan Capitoliumia, jonka maanpakolaiset ja orjat olivat sytyttäneet tuleen? ... Missä he olivat, kun suuri rutto alkoi ja kansa päätti ottaa käyttöön uuden lectisternium-rituaalin? ... Missä he olivat, kun Rooman sotajoukko taisteli menestykseettömästi kymmenen vuoden ajan ja kärsi useita suuria tappioita Veijissä ...? Missä he olivat, kun gallialaiset valtasivat, ryöstivät ja polttivat Rooman ja täyttivät sen kuolleilla? ..."

Dialogia ja debattia filosofien kanssa

Augustinuksen, kuten muidenkin kristittyjen ajattelijoiden, suhde platonilaisen filosofian traditiioon oli toisaalta hyvinkin vastaanottava ja toisaalta ankaran kriittinen. Augustinus oli yksi monista kristillisistä kirjoittajista, joiden vaikutuksesta kristinoppi sai piirteitä platonilaisesta filosofista ja jotka välittivät platonilaista traditiota eteenpäin kristillistetyssä

muodossa. Kristityt intellektuellit pohtivat maailmaa ja kävivät keskustelujaan ja kiistojaan kreikkalaisen filosofian käsitteillä, mikä näkyi selvästi myös Augustinuksen tuotannossa.

Miten Augustinus suhtautuu yleensä filosofiaan? Usein hän tuntuu arvostavan filosofiä - erityisesti Platonia ja platonilaisia. Kuvaavaa on, että kun Augustinus kommentoi antiikin oppineiden jakoa heeroksiin, puolijumaliin ja jumaliin, jossa Platon nostettiin puolijumalaksi, hän kirjoittaa kaunopuheisesti, että hänen mielestään Platon voitaisiin moraalisen ylivoimaisuutensa ansiosta sijoittaa tässä hierarkiassa jopa itse jumalien yläpuolelle. Sitten hän kuitenkin toteaa hurskaasti, että kristityille Platon ei ole jumala eikä puolijumala ja että jumalhierarkiat ovat täysin merkityksettömiä kristityille. Kristittyjen hierarkiassa Platon ei pärjännyt yhdellekään kaikkein korkeimman jumalan enkelille, ei profeetalle, ei apostolille, ei marttyyrielle, ei kenellekään kristitylle.

Vaikka Augustinus arvostaakin filosofian saavutuksia, hänen mukaansa filosofeilta kuitenkin puuttuu jumalallinen auktoriteetti. Filosofien moraaliset kannanotot olivat vain ihmisten aikaansaannoksia - tosin hyvin lahjakkaiden ja älykkäiden ihmisten aikaansaannoksia - mutta ne eivät olleet jumalan tai jumalten käskyjä. Inhimillisyytensä vuoksi ne jäivät tehottomiksi. Augustinus myöntää, että jotkut viisaat olivat tehneet tärkeitä oivalluksia silloin, kun he olivat saaneet jumalallista apua. Joissakin kysymyksissä hän myöntää olevansa samoilla linjoilla filosofien kanssa ja nimenomaan platonilaisten kanssa, esimerkiksi pohdittaessa sielun kuolemattomuutta. Mutta hän haluaa kumota huolellisesti kaikki ne käsitykset ja yksityiskohdat, joissa hän on eri mieltä heidän kanssaan; tämä onkin yksi hänen *De civitate Dei* -teoksensa tarkoitus, hän ilmoittaa.

Yksi kiistan aiheista on luominen. Augustinus hyökkää Platonia ja hänen seuraajiaan vastaan, koska nämä väittivät, ettei korkein jumala ollut luonut kuolevaisia olentoja, vaan että tämä oli luonut pienemmät jumalat, jotka vuorostaan hänen käskystään loivat ihmiset ja muut kuolevaiset olennot. Augustinus kiistää tämän ja syyttää platonilaisia filosofiä taikauskosta, jolla he vain yrittävät tehdä pakanoiden jumalien palvonnan oikeutetuksi. Enkelit, joita platonilaiset kutsuivat jumaliksi, eivät suinkaan olleet luoneet eläviä olentoja, yhtä vähän kuin maanviljelijät olivat viljan ja puiden luojia. Toinen debatti koski sielun pelastumista. Uusplatonilainen filosofi Porfyrios oli Augustinuksen mukaan väittänyt, että ainakaan vielä ei ollut syntynyt yhtäkään oppisuuntaa, joka olisi voinut tarjota ainoan yleispätevän ratkaisun, *via universalis*, sielun pelastumiseen. Ei edes kaikkein totuudenmukaisin filosofia, jolla Porfyrios tietenkin viittasi platonilaisuuteen, ollut löytänyt kaikkivoipaa tietä sielun pelastukseen ja jumaluuden tavoittamiseen. Siksi kaikkien piti turvautua erilaisiin keinoihin yrityksessään pelastua ja tavoittaa jumaluus. Augustinuksen mukaan Porfyrioksen tarkoittama *via universalis* yksiselitteisesti oli kristinuskko.

Kirjallisuuden kristillistäminen

Koska Augustinus oli saanut aikansa klassisen koulutuksen, siis "pakanallisen" sivistyksen, ja oli toiminut kirjallisuuden ja puhetaidon opettajana, on ymmärrettävää, että hänen kirjoituksensa ja erityisesti *De civitate Dei* ovat täynnä intertekstuaalisia viittauksia ja suoria lainauksia roomalaisilta kirjailijoilta, ennen kaikkea Vergiliukselta ja Cicerolta, mutta myös mm. Horatiukselta, Sallustiukselta, Senecalta ja Varroilta.

Augustinuksen suhde roomalaiseen "pakanalliseen" kirjallisuuteen on kaksitahoinen: toisaalta hän tuntee hyvin klassikot ja siteeraa heitä, toisaalta siteerattensaankin tuomitsee heidät ja heidän välittämänsä tiedot esimerkiksi jumalista. Vaikka hän oli itsekin aikanaan hankkinut elantonsa opettamalla kirjallisuutta ja puhetaitoa - tosin ennen lopullista heittäytymistään kristinuskoon - hän moittii "pakanallisen" kirjallisuuden opettamista ja opettajia, "joita pakanat pitivät valtion maksaman palkan ja kunnioitetun aseman arvoisina". Näistä klassikoista pakanat pitivät Vergiliusta parhaimpana, Augustinus jatkaa, ja siksi he lukevat häntä aivan pienestä pitäen. Siten lasten herkat mielet aivopestään Vergiliuksen runoudella, jota oli vaikea jälkeinpäin unohtaa. Tässä Augustinus puhuu mitä ilmeisimmin oman kokemuksensa syvällä rintaäänellä ja siteeraa sen jälkeen automaattisesti taas klassikkoo - tällä kertaa Horatiusta: "Millä kerran on astiat täytetty, sen tuoksu kauan säilyy ...". Roomalainen klassinen kirjallisuus ja sen pakanallinen mytologia olivat niin syvään juurtuneita, että kääntymyksensä jälkeen Augustinus kamppaili

koko loppuelämänsä vanhoja - aikaisemmin ihailemiaan - klassikoita vastaan. Hänen kokemuksensa kuvastavat hyvin kristittyjen, varsinkin vastakääntyneiden "pakanallisesta" kirjallisuudesta sivistyksensä ammentaneiden intellektuellien tunteuksia.

Augustinuksen ja muiden kristittyjen kirjoittajien oli selvitettävä suhtautumisensa vanhoja jumalia vilisevään kirjallisuuteen. "Pakanallisen" menneisyyden kanssa saattoi menetellä usealla eri tavalla. Selvintä oli tuomita ja hylätä se kokonaan, ja tähän Augustinus päätyikin varsin usein esimerkiksi tuomitsemalla Rooman valtakunnan historian henkilöitä ja tapahtumia. Toinen tapa oli kristillistää "pakanallisia" asioita, tulkita ne kristillisinä. Augustinus rakentaa tällaista *interpretatio Christiana* Vergiliuksen säikeistä *Aeneidissa*, jossa Jupiter lupaa roomalaisille valtakunnan ilman loppua, määrää (*sine fine*):

"Näille määrää en ajan, paikankaan minä säädä,
määrätön heillä on valta."
(suom. Päivö Oksala)

Kun tämä valtakunta, *imperium*, ilman määrääloppua oli aikaisemmin tulkittu aina Rooman valtakunnaksi, niin nyt Augustinus käänsi valtakunnan ilman ajan ja paikan määrää kristittyjen jumalan taivaalliseksi valtakunnaksi, *caelestis patria*.

Augustinus dekonstruoi itsensä

Augustinus ja muut kristityt kirjoittajat jakoivat kirjoituksissaan maailman kahtia, ovat erilaisiin vastakkaispareihin: kristittyihin ja pakanoihin, valoon ja pimeyteen, hyvään ja pahaan. Jumalan valtakunta, *civitas Dei* ja maallinen valtakunta, *civitas terrena* ovat hyvä esimerkki tällaisesta vastakkaisparista, binaarioppositiosta. Vastakkainparin toinen puoli ei voi olla olemassa ilman toista puolta, sillä toista puolta ei voi määrittellä ilman toista eikä toinen voi olla edes olemassa ilman toista. Jumalan valtakuntaa ei voi ymmärtää ilman *civitas terrena*a. Toinen puoli tarvitsee toista ja sisältää vastapuolen. Itseä ei voi määrittellä ilman toiseutta. Augustinuksen ajan kristityt määrittelivät itseään suhteessa käsitteelliseen vastakohtaansa, ei-kristittyihin.

Jacques Derrida on tunnetusti pohtinut binaarioppositioita ja kehittänyt teoriaa niiden dekonstruoimisesta. Dekonstruktiossa vastakkaisparien dikotominen hierarkia hajoaa nimenomaan tekstin itsensä sisällä. Edellä siteeraamani Augustinuksen Horatius-lainaus on oivallinen ja hauska esimerkki dekonstruktiossa, joka tapahtuu juuri tekstin itsensä sisällä. Siinä Augustinus itse dekonstruoi itse luomansa binaarioppositioita. Hän tuomitsee "pakanalliset" klassikot siteeraamalla sopivassa kohdassa "pakanallista" klassikkoa, Horatiusta! Näin Augustinuksen *De civitate Dei* on luonteeltaan paitsi *debattia ja dialogia*, myös itsensä kumoavaa *dekonstruktioita*.

Suomen Akatemian tutkijatohtori Maijastina Kahloksen kirjoitus perustuu hänen esitelmäänsä *Klassillis-filologisen yhdistyksen kokouksessa 28.3.2000*.